

Gymnázium Přírodní škola, o.p.s.

Expedice Pelhřimovsko 2001

Poutní místo Křemešník

Jaroslav Burdych, Marie Děvěrovská, Pavlína Dvořáková,
Radek Hasal, Petr Kudláček, Martin Procházka

Kdo starožitné památky má nade všechno rád,
ten prohlídne si Prahu a s ní starý Vyšehrad.
A kdo je boží přírody opravdu velký milovník,
Ten neopomene navštívit ten náš milý, zlatý Křemešník.

Kdo u nás mládí prožije, dospěje mužných let.
A pak ho osud zanese daleko v širý svět.
A když se jednou po létech pak znaven zas vrátí zpět,
Ty starobylé buky nad hlavou mu budou jak varhany pět.

Křemešníčku náš, ty v sobě máš vši krásu světa.
Kdo tam jednou je, ten miluje Tě dlouhá léta.
A kdyby snad Tebe, chtěl nám někdo brát,
Jako jeden budem stát, za Tebe chcem život svůj dát.
U nás vršičku náš nejlepší, máš ochránce v nás.

"Českomoravská krabatina, jež dělí na východě království České od markrabství Moravského a částečně i od arcivévodství Dolnorakouského, netvoří souvislé pásmo horské jako jiná pohoří, jimiž jest vlast naše jako přirozenou baštou ohražena proti cizině, nýbrž skládá se jen z nesouvislých vyvýšenin, které přesahují výši 800 m nad mořskou hladinou jenom na třech místech. Mezi těmito vypnulami, jež dělí zeměpisci v šestero území, vyniká v úvodí řeky Sázavy nade všecka ostatní temena Křemešník."
(z knihy Poutní místo Křemešník 1901, napsal Václav Petřů).

Křemešník je jedno z nejvýznamnějších poutních míst na Českomoravské vysočině, které se nachází deset kilometrů východním směrem od města Pelhřimov. Na kopci si každý návštěvník najde své. Je zde nádherný barokní kostel Nejsvětější Trojice, rozhledna Pipalka, hotel Křemešník a pramen opředený mnohými příběhy.

Už od pradávna se na Křemešníku těžilo stříbro. Štoly vlastnila rodina pánů z Růže na Třeboni, později rodina pánů Trčků z Lípy. Těžba byla celkem výnosná, přerušena však byla husitskými válkami. Za Třicetileté války byly štoly zničeny a zasypány úplně. Některé se ale zachovaly a byly využívány jakožto příbytek poustevníků, kterých se na Křemešníku vyskytovala celá řada. Z jednoho zasypaného dolu dodnes vyvěrá pramen, který je podle pověsti léčivý.

Zveme Vás na cestu na Křemešník

Přijedeme autobusem na zastávku v obci Sázava, odkud můžeme jít po silnici nebo polní cestou, značenou žlutou turistickou značkou. Jako další možnost se nabízí doprava vlakem z Pelhřimova na zastávku Zajíčkov a dále po žluté turistické značce, nebo ze zastávky Dobrá Voda u Putimova po modré značce až na Křemešník. Chceme-li jet autobusem z Pelhřimova, musíme vystoupit na zastávce Na Horách a vydat se vedlejší silnicí cca 1 km až k zelené turistické značce, po níž dojdete ke kapli sv. Jana Křtitele, jež stojí u pramene na začátku křížové cesty.

1. Zázračná studánka

Podle jedné staré pověsti šel kdysi pod Křemešník slepec a náhodou nahmatat studánku. Když si v ní pak omyl oči, zjistil, že opět vidí.

Jiná verze však vypráví toto: Matěj Chejstovský uprchl ve švédských válkách před nepřítelem z bitvy

u Jankova a dostal se mezi loupežníky na vrchu Křemešník. Doplnil se tam, raněn z nedalekého bojiště, až k jakési studánce. Omyl si tedy své poraněné ruce a nohy a rány se mu začaly brzy uzdravovat. A když se to později dozvěděli lidé, začali sem z širokého okolí putovat.

A tak se prý tato studánka stala tím, čím je dnes – největším lákadlem Křemešníka. Zakladatel pamětní knihy o Křemešníku o ní napsal toto:

Při svátku sv. Řehoře papeže (dne 12. března) přichází za podzemního hukotu voda ve velkém množství. Dříve však, než počne voda téci, bývá až čtyři neděle před tím slyšeti pod zemí silný hukot a rachocení „jakoby havíři uvnitř pracující se nalézali“, jakmile však voda se dostaví, všechno ihned utichne. Tak jsem pozoroval sám r. 1763 a 1764 dvě neděle před svátky narození (vánoce a dvě neděle po nich) a slyšel podzemní třesení a klepání, kteréhož roku 1764 voda přišla na den obrácení sv. Pavla (25. ledna) a do Nejsvětější Trojice trvala. Někteří chtějí dokazovati, že voda teče počátek z velkých sněhů, avšak já našel opak toho, jelikož r. 1763 žádný sníh neb jen po skrovnu ho bylo, voda však přece vydatněji následovala a tekla do svátku Zvěstování Panny Marie (25. března) až do svátku sv. ... (13. července)...

A tak je tomu dodnes. Pod velkým tlakem začíná voda vytékat kolem Vánoc a přestává obvykle koncem června nebo začátkem července. Tento pramen je tedy periodický. Mezi lidmi se traduje, že jestli voda už na podzim vyteče, stane se nějaká pohroma. Tak tomu bylo léta 1832, 1866, 1914 a 1939.

Když se v letech 1832 a 1866 objevila v Čechách epidemie cholery přicházelo sem mnoho lidí z celé země, ale i z Rakous a Německa. Doputovalo sem od 27. prosince 1831 do 30. září 1832 čtyři sta třicet čtyři procesí, čítající přes třicet poutníků s vlastní korouhví. V té době přijalo Oltární Svátost přes 60000 lidí. Potom se roznášely o uzdraveních zprávy a putovalo sem mnoho lidí, ale tato uzdravení nemůžeme považovat za zázraky, protože se o ně nikdo blíže nezajímal a nejsou tedy řádně zdokumentovány.

O některých uzdraveních nám podává svědectví vitrína v zadní části kostela, ve které jsou umístěny drobné kovové předměty (ruce, oči, nohy, dům) jako poděkování za vyléčení. Zde předkládáme úplný výčet předmětů a dárců jež jsou k vidění v této vitrině:

Srdce: cholera 1832, Marie Saowrová 1903, František Francz 1900, Marie Bártová 1910, Růžena Staropražská 1900, Magdalena Valentin 1768, Jan Vorel 1766, Anna Zemanová 1772, Josef Kunzel 1832, Veronika Skonkovská 1769, Odvrácení Zlého 1930, Marie Stavová 1934, Theodor Umbhans 1770, Antonín Schawarz 1922, Regina Shallorin 1767

Noha: Anna Maršíková 1934

Ruka: Johanna Hítel 1834, Marie Tympernus 1763, Maria Schwarz 1895

Oko: Mariana Frennollin 1773, Naznamý slepec

Dům: Jan Wesslerl 1768

Ucho: Mathias Schwanenhofer 1883

O jednom z pozdějších případů uzdravení, jež jsme vyhledali v křemešnické kronice, vypráví dopis paní Marie S.:

Jak jsem byla uzdravena na Křemešníku měla sem štípnuto jedovatou muchou zrovna do oka Takže sem na něj neviděla. Co sem dávala od doktora málo platilo. Šla sem zas na Křemešník, ale na to sem ji zapoměla vodim sebou vnuka poněvadž už 45 let neslyšim abych věděla co je třeba když jdeme od tý svatý vodi. Domů mě se udělalo světlo takže sem povídala klukovi Láďo co to že se tak rozjasnilo Babičko mě se nezdá větší než jsme sem šli obrátí semi do obličeje říká Babičko vy už nemáte oko červené aja tepr pomalu žemám oko zdravý chtěla jsem se vrátit k vodě nebyla možná musela jsem za lidma, aby nám neujel vlak k Pacovu

Voda byla několikrát zkoumána, například roku 1961 akademikem Kratochvílem. Po chemické stránce je v pořádku, avšak obsahuje stopy stříbra. V mnoha zdrojích se uvádí, že je prý radioaktivní, ale tento fakt se nepotvrdil. Po stránce chuťové je velmi dobrá a nekazí se, což je pravděpodobně způsobeno obsahem stříbra. Kvůli své dlouhé trvanlivosti se rozvážela do širokého okolí, až do Terstu a Haliče a do Boky Kotořské, kde sloužila námořníkům na jejich plavbách.

Pramen zde vytéká ze tří trubek místo kterých dříve bývaly tři chrličí. Dva z nich byli však

29.1.1946 zničení neznámými Němci, poslední prý zůstal, protože byl ničitel vyrušen. Dnes ho zde však také nenajdete. Za to je zde příjemný přístup k prameni a lavička potřebná pro odpočinek (viz. Foto 12).

Kaple Sv. Jana Křtitele

(viz. Kopie 44, foto 13) se nachází na začátku křížové cesty a byla postavena nad zázračným pramenem pravděpodobně roku 1689. Do nynější podoby byla opravena na náklady bratrů Vlasákových okolo roku 1939.

Barokní kaple (viz. Kopie 53 – půdorys) je z jedné strany otevřená s půlkruhovitým vchodem, nad nímž je trojhranný štít, uprostřed kterého je umístěna plastika "Křest Páně v Jordáně" od známého secesního sochaře Františka Bílka z roku 1904. Naproti vstupním dveřím upoutá naši pozornost jednoduchý kamenný oltář projektovaný Antonínem Berkou z chrámového družstva v Pelhřimově (viz. Foto 11). Na oltáři byl dříve dřevěný kříž, ale dnes je zde umístěna socha Panny Marie Lurdské vysoká cca 60cm, za ní je kopie obrazu "Poslední večeře Páně". Přímo pod oltářem vyvěrá pramen, o kterém jsme se již podrobně zmiňovali. Podle výpovědi pamětnice se dříve voda nabírala přímo zpod oltáře. Kvůli znečišťování vody (při mytí nohou) byla zhotovena mříž přes studánku a zároveň byla voda vyvedena třemi trubkami přibližně 5m od kaple. Trubky se používají dodnes. Dříve se kaple uzavírala dvoukřídlými dveřmi, dnes je uzavřena pouze kovanou mříží. Kaple byla opravována roku 1939

Nalevo, cca 10m za kaplí, je ve svahu nově odkryt kamenný vstup do bývalé poustevny, je uzavřený taktéž mříží. Tuto poustevnu mj. obýval Jiří Mrňávek (jeho ostatky jsou uloženy v kapli Mrtvých vedle kostela) již v 17. století. Po něm zde přebývalo ještě několik dalších poustevníků, minimálně jsou doloženi další tři, kteří se nazývali Ivanité. Dnes je dno zatopeno vodou, odvodnění se připravuje .

2. Křížová cesta a Boží hrob

(viz. Kopie 48, foto 10) Původní křížová cesta byla postavena roku 1689. Opravovala se v minulosti několikrát: spolu s okolními objekty mj. roku 1939. Plánovaná oprava 29.5. 1942 se kvůli nedostatku peněz a materiálů neuskutečnila. Proto křížová cesta chátrala a později 14. 5. 1946 se musela vystavět nová. Na obnově se podílel především Viktor Foestr. Konečný návrh Antonína Theina byl velmi inspirován původními návrhy rekonstrukce od Antonína Bílka (bratra Františka). Tuto podobu zde můžeme vidět dodnes.

Křížová cesta má čtrnáct zastavení. První část tvoří třináct kapliček, které jsou kamenné, cca 2,5m vysoké, uprostřed jsou zdobeny zasklenými malbami na plechu (viz Kopie 47). Na stříšce se vzpíná dřevěný kříž, ve kterém je srdce ohraničené trnovou korunou.

Náměty výjevů jsou tradiční :

- 1) Ježíš souzen
- 2) Ježíš přijímá kříž
- 3) Ježíš padá pod křížem poprvé
- 4) Ježíš se setkává se svou matkou
- 5) Šimon pomáhá nést kříž
- 6) Veronika podává Ježíšovi roušku
- 7) Ježíš padá pod křížem podruhé
- 8) Jeruzalémské ženy pláčou nad křížem
- 9) Ježíš padá pod křížem potřetí
- 10) Ježíš svlečen ze šatů
- 11) Ježíš ukřižován
- 12) Ježíš na kříži umírá
- 13) Ježíš sňat z kříže

Čtrnáctým zastavením je Boží hrob (viz. Foto 8, 9). V umělé jeskyni, jež je přistavěna ke skále, se nachází socha Ježíšova těla od Antonína Bílka v téměř životní velikosti. Celou jeskyni zakrývá mříž.

3. Kostel Nejsvětější trojice

Pamětní kniha vypravuje, že r. 1555 měšťan pelhřimovský Matouš Chejstovský upadl na útěku před lupiči do stříbrného dolu, a učinil slib, že vyvázne-li šťastně, vystaví na vrcholu kapli ke cti Nejsvětější Trojice. Kaple tato byla dřevěná, hlinou olepená.

Za Třicetileté války sloužily okolní lesy jako útočiště většině obyvatel z okolních vesnic před hrozícími vraždami, ničením a rabováním Švédů. Po jejím skončení Westfálským mírem byla nákladem obce Pelhřimov okolo 22. 9. 1652 přestavěna na kapli kamennou jako poděkování za skončení této války. Posvěcena byla Arnoštem kardinálem Harrachem, arcibiskupem pražským. Z té doby pochází ostatky svatých mučedníků Kandida, sv. Uršuly a sv. Martina papeže. Začala být opět houfně navštěvována věřícími. Rok od roku návštěvníků přibývalo a prostor v kapli opět nestačil. Proto byla v roce 1752 přestavěna na barokní kostel. Z této doby také pochází pozoruhodný trojboký oltář. V něm jsou uloženy ostatky sv. mučedníků: Eutyhiana, Celestina, Theodora, Prospera, Vincencie, Blandy, Pie a Innocencie.

Dále jsou zde uvedeny události, které více či méně ovlivnily v minulosti dění na Křemešníku:

- 1763 – založil kaplan Josef Neumann Křemešnickou kroniku, byl zároveň prvním správcem kostela
- 30.6. 1775 – se vzbouřili sedláci na Pelhřimovsku, o několik dní později došlo k dalším bouřím poblíž na Novorychnovsku
- 1776 – byl chycen žhář, který chtěl podpálit faru a kostel tak, že provrtal komín na půdě plné slámy a sena
- 8.1. 1781 – drželi na Křemešníku devět dní smutku za zemřelou panovnicí Marii Terezií
- 9.7. 1781 – zemřel Josef Neumann, který byl jako první pohřben před oltářem na evangelní straně
- 13.7. 1781 – nastupuje na Křemešník nový páter Ondřej Střechovský, který začal jako první zaznamenávat periodicitu „zázračného“ pramene
- 1782 – množství sněhu ničí většinu střech kostela a okolních budov
- 1802 – Ondřej Střechovský končí svou funkci. Místo něho nastupuje Matěj Křepelka
- 1834 – vnikli do kostela lupiči a odcizili kalich z oltáře a spoustu cenností
- 1837 – Matěj Křepelka umírá. Po něm přichází a tentýž rok i odejde Augustin Petru. Po A.Petru přichází Matěj Balek
- 5.11. 1845 – opouští Křemešník Matěj Balek a na jeho místo nastupuje Alexander Markuzzy (1845 –50)
- 1850 – přichází na místo A.Markuzzyho Matouš Stuchl (1850 – 76)
- 25.10. 1860 – navštívil Křemešník kardinál Bedřich kníže Schwarzenberg
- 1876 – nástup správce Jana Janečka (1876 – 77)
- 1877 – nový duchovní správce Antonín Šmidinger (1877 – 81)
- 1881 – po Šmidingerovi zastupuje na rok P. Vondřich
- 1881 – Jan Kouba se stal novým farářem na Křemešníku (1881 – 85)
- 1895 – nastupuje správce Karel Berka (1895-6)
- 1896 – novým farářem se stává kaplan pelhřimovský (1896 – 98)
- 1901 - město Pelhřimov nechává vystavět silnici na Křemešník, aby se povozy a automobily lépe dostaly na poutě a mše.
- 1902 - přichází Pelhřimovský děkan František Bernard Vaněk, který dělá faráře a správce kostela. Pomáhá s údržbou kostela a okolních objektů. Pomáhá na tyto opravy shánět peníze a snaží se zvelebit Křemešník. Působil zde do roku 1907, kdy odešel do Pelhřimova. Za těchto pět let napsal knihu „Na krásné samotě“, která popisuje zdejší společnost, zvláště postavu Josefa Zahálky, který působil jako ředitel školy a poštovník na zdejší poště. Josef Zahálka zde přebýval do roku 1918, kdy se odstěhoval do Prahy.
- 1907 - odchod Pátera Vaňka
- 1918 - odchod Josefa Zahálky
- 1925 - odkryl starý buk, který spadl po veliké vichřici, starou poustevnu, která fungovala až do konce 18.století. Střídalo se v ní několik poustevníků z okolí. (nachází se za kaplí u studánky)
- 1935 - při generální opravě areálu byla založen spolek Matice Křemešnická, která se snažila udržovat hodnoty Křemešníka, sháněla peníze na opravy atd... Spoluzakladatel Matice Křemešnické byl pan ThDr.

Josef Tatzauer, který na Křemešniku spravoval od roku 1932 až do své smrti roku 1951. V době, kdy byl areál ve značně zchátralém stavu a nebyly peníze se modlil dr. Tatzauer k Donu Boscovi. Když se záhy podařilo potřebný obnos sehnat, nechal umístit sochu Dona Bosca v kostele jako díky. Tato socha je zároveň nejstarší sochou Dona Bosca v České Republice.

1939 - začal dr. Tatzauer pořádat exerciční tábory pro skautky z Prahy a katolické akademičky z Humpolce a Jihlavy (asi 15 za rok). Vedoucí byly prof. Pecka, dr. Braitto a dr. Dacík – tato děvčata byla ubytována v hájovně a škole.

Do kostela byly umístěny nové dveře a kliky, do zповědnic se nechaly umístit záclonky. Nechaly se pozlatit monstrance,svícny,relikviáře a další věci.

Za kaplí P. Marie (na východní straně ambitů) byla vystavěna 50 hl nádrž na užitkovou vodu pro kostel Zde je výpis z pokladny z roku 1939:

Pokladník Josef Tatzauer

Příruční pokladna:	příjem: 15 770, 83 K výdaj: 6 915,13 K zbytek: 8 885,70 K
Lidová záložna:	příjem: 1 879,95 K výdaj: 400 K zbytek: 1 497,95 K
Poštovní spořitelna:	příjem: 6 814 K výdaj: 5 733,10 K zbytek: 1 080,90 K
Celkem:	zbylo: 11 416,55 K dluh: 5 073K zůstatek: 6 343,55 K

1940 - byl zakázán průvod Božího Těla a chodí málo lidí – Němci se to snaží omezit

1941 – Němci začali kontrolovat kostel a mše – zabavili několik spisů

16/7 – byly odlity dva nové zvony pro kostel, nová křížová cesta, stavěl ji p. Benda

1942 – na poutě chodilo velice málo lidí, přišlo jen dvacet Němců s jedním procesím a už tři roky nepřišlo pelhřimovské procesí, Němci chtěli povolení na průvod Božího Těla, objevení nového případu uzdravení vady zraku

26/5 – různé zvěsti, že se nesmí na poutě, ale i přesto je tu dost lidí, jsou zde elektrické houpačky a kolotoče, ale byl jim zakázán provoz, protože dělaly veliký hluk.

jihlavské procesí mělo zákaz příjezdu na poutě

26/7 – velké škody způsobené bouří na střeše věže

1943 – 4/6 – Velká pouť, na kterou přišlo asi 15 000 lidí, ale netekla voda ve studánce. Mši sloužil P.František Nováček.

1944 – od tohoto roku je na Křemešniku osádka SS, čítající sto mužů,koncem války chtěli mj. vypálit Nový Rychnov, ale velitel utekl.

1945 – na Velkou pouť přišlo první den jen pět lidí a v neděli přišlo také málo lidí, protože se bojí přepadení německými vojáky

14/5 – nemůžou se najít dělníci na výstavbu nové křížové cesty v lese

16/6 – Velká pouť , bylo ošklivé, ale vyjasnilo se a přišlo 18 000 lidí.

17/6 – hlavní oltář znovu v rekonstrukci, zjistilo se , že celý zadní bok je shnilý a prožraný houbou, pod každou menzu oltáře byla umístěna truhlice s ostatky svatých mučedníků

26/7 – pokus o získání nejstaršího křemešnického zvonu zpět – marně

1947 – 1/6 – Velká pouť na kterou přišlo přes 20 000 lidí, hlavní kázání měl děkan z Dušejova

27/7 – odhalení pamětní desky P. Vaňka na Křemešniku, aby připomínala poutníkům, že zde působil (druhou desku má v Děkanské-dnes tzv.Městské zahradě v Pelhřimově)

1948 – Renovace vnitřku kostela a žulové ornamentiky. Omezoval se přístupu lidem na poutě – pod kopcem se vybíralo vstupné a zároveň se konaly různé akce, aby lidé nešli na poutě.

27/5 – Velká pouť, při které vznikl požár lesa
 1949 – 24/4 – zavedení telefonního zapojení na Křemešník
 12/6 – Velká pouť, která měla velmi malou návštěvnost
 4/7 – vrácení zvonu Křemešníku – bylo na něm vyryto „Třilepským budu zvonit ve svobodné vlasti“.
 1950 – 4/6 – Velká pouť, na kterou připutovalo 15 000 lidí
 1951 – 20/5 – na Velkou pouť přišlo 20 000 lidí
 29/9 – umírá P. Josef Tatzauer
 1952 – na poutě chodí dost lidí
 1954 – do oken kostela zamontovány větráky
 24/5 – na Velkou pouť docestovalo více jak 30 000 lidí
 1955 – 5/6 – na Velké pouti asi 15 000 lidí
 1960 – na Velkou pouť zavítalo málo lidí skrz volby do národního shromáždění
 1961 – 28/5 – Velká pouť na kterou došlo 10 000 lidí.
 1962 – 27/5 – Malá pouť s velmi vysokou účastí
 17/6 – Velká pouť s účastí asi 25 000 poutníků
 1963 – 19/5 – Malá pouť
 9/6 – Velká pouť s mnohatisícovou účastí – asi 15 000 lidí
 1964 – 24/5 – Velká pouť
 na nádvoří byla pokácena stará lípa s kapličkou P. Marie, protože hrozilo spadnutí na ambity
 1967 – 30/4 – Malá pouť, na které bylo 5 000 lidí
 21/5 – Velká pouť a obrovskou návštěvností okolo 30 000 poutníků
 1969 – generální oprava kostela, opravy varhan i křížků
 Křemešník se stává největším turistickým centrem okresu
 Konají se zde velké akce, aby se nechodilo do kostela, ale na ně. Na tyto akce jezdí zpívat mj.K.Gott,W. Matuška,H. Vondráčková,M. Kubišová a další
 1975 – do zmíněného roku jezdily na Křemešník komedianti, ale protože se opíjeli, byl jim sem zakázán přístup
 1985 – velká vichřice strhla střechu věže – nebyly peníze na opravu, opravu museli z nedostatku peněz zajistit pouze věřící lidé z okolí
 1987 – opravení fasády na kostele a přebarvení na červenou
 90.léta – nová okna, dveře a všechny fasády
 1990 – přijeli na pouť opět komedianti, usídlili se však pouze v nedaleké obci Sázava
 2000 – opět nová bílá fasáda kostela

Popis kostela

Poutní kostel na samém vrcholku hory Křemešník (768m n. m.) je trojlodní sálového typu, s půdorysem tvaru trojlístku. Skládá se tedy z hlavní obdélníkové lodi a tří kaplí na severovýchodní straně (viz. Kopie 54 – půdorys).

Průčelí je zdobeno skromně (viz. Foto 14). V kamenném portálu vynikají dřevěné dveře se železnou mříží. V tympanonu nad dveřmi je zasazen trojúhelníkový reliéf z druhé poloviny 16. stol. znázorňující korunovaci Panny Marie (viz. Kopie 56). Plastika sem byla odkudsi přivezena neznámým kramářem, je tedy pravděpodobně starší než pozdně barokní kostel.

Nad ní je prosklené okno polokruhového tvaru s vitráží, ještě výše pak okno slepé, po jeho stranách vždy jedno oválné okénko. Průčelí navíc obohacují lezeny a voluty po stranách štítu.

Strany kostela zpevňují pilíře, mezi nimiž vidíme polokruhová okna s votivními vitrážemi zdobená náboženskými motivy. Na obou stranách kostela je kamenný portál- na jihovýchodní straně ohraničuje okno, na severozápadní straně se dodnes z původních dveří zachovalo obdélníkové okno s mříží. Napravo od jihovýchodních dveří stála na kamenném podstavci socha, která byla nedávno sundána. Momentálně je uložena v kapli Mrtvých a bude předána restaurátorům.

Čelo každé kaple na severovýchodní straně kostela prosvětluje vysoké okno s vitráží. V rozích je ze severovýchodní strany vstup do dvou bočních kaplí, do prostřední kaple je vstup z jihovýchodu. Ze

severozápadu býval vchod také, ale dnes ho nahradilo obdélníkové okno s mříží. Vstupní portály jsou kamenné, dveře jsou dřevěné se železnou mříží. Nad vstupem do severozápadní kaple se zachovala zajímavá barevná mozaika. (viz. Kopie 46)

Hlavní loď je chráněna mansardovou střechou z eternitu. Jihozápadní štít zdobí uprostřed šiška obklopená čtyřmi koulemi. Nad hlavním oltářem, mezi kaplemi, je čtverhranná věž s dvakrát cibulovitou střechou, pokrytou měděným plechem a zakončenou dvojitým křížem. Na střeše každé kaple se tyčí jednoduchý kříž.

Popis interieru

Vcházíme do kostela tvaru kříže, zasvěcenému Nejsvětější Trojici (v symbolice celého kostela i jednotlivých výjevů se opakuje právě motiv Boží trojice z nejrůznějších aspektů), jehož ramena tvoří tři jednotlivé kaple otevřené k hlavnímu trojúhelníkovému oltáři. Kostel se skládá ze tří lodí - jedné hlavní a dvou postranních. Do každé z lodí a kaplí vedly samostatné vchody, ovšem dnes se využívají jen dva vedoucí do bočních kaplí a hlavní vchod západní. Kostel je bohatě zdoben malbami, tvořenými převážně Janem Kalinou, ale po shlédnutí je jisté, že na výzdobu chrámu nebyl sám. Tyto kresby jsou zajímavé především svou symbolikou, se kterou se setkáváme v málokterém kostele a to ať se jedná o výjevy Božích vůlí, osmero Blahoslavství, nebo Božích ctností

Do kostela vcházíme západním vchodem vedoucím do chrámové lodě, kde je pro nás z hlediska maleb důležitých 6 církevních Otců doplněných jejich výroky vztahujícími se k tajemství Nejsvětější Trojice rozprostřených nad pilíři podírající klenbu kostela a 8 evangelních blahoslavenství v klenbách mezi nimi.

Popis můžeme začít na levé straně u prvního pilíře u vchodu, kde je malba sv. Anastasia umístěného nad kůrem, jenž se uklání ke kříži a pod sebou má berlu a knihu. Pod ní je nápis: FIDES AUTEM CATHOLICA HAEC EST, ET UNUM DEUM IN TRINITATE ET TRINITATEM IN UNITATE VENEREMUR. Na dalším sloupu je kesba sv. Ambrože, který má na hlavě biskupskou mitru, v ruce berlu a pod ním je včelí úl a knihy. Nápis říká: DEUS EST PATER DEUS FILIUS DEUS SPIRITUS S. SPIRITUS NON TAMEN TRES DIJ SUNT, SED UNUS DEUS TRES HABENS PERSONAS. Na třetím sloupu je sv. Řehoř v červeném obleku zapisující do knihy. U hlavy má bílou holubici a nápis: CREDO IN UNUM DEUM, PATREM ET FILIUM ET SPIRITUM SANCTUM, TRES PERSONAS UNAM SUBSTANTIAM. Po pravé straně nad pilířem nejbližším vchodu je naproti Anastasiovi vyobrazen sv. Tomáš Akvinský v bílém obleku, s řetězem se zlatým sluncem, a nad ním bílá holubice. Na následujícím pilíři stojí sv. Augustýn držící berlu a planoucí srdce s nápisem: IN TRINITATE QUAE DEUS EST ET PATER DEUS EST, ET FILIUS EST, ET SPIRITUS S. EST: DEUS EST, ET SIMUI HI TRES UNUS DEUS (ES: AUG LIB: 3 CONTRA MAXIMUM). Posledním z otců je sv. Jerolím v červeném širokém kardinálském klobouku čtoucí nápis v knize, která se opírá o hlavu lva. Pod ním citát: HOMINIBUS - NOMINALIBUS.

U této fresky započneme prohlídku 8 blahoslavství, z nichž prvním je malba ženy, oděné v hermelínu, jež drží meč s vinnou ratolestí nad beránkem ležícím u nohou. U ní je anděl držící nápis: BEATI MITES QUONIAM IPSI POSSIDEBUNT TERRAM. Postupujeme směrem k vchodu, kde vidíme anděla nalévajícího víno ze džbánu do úst muže s nápisem: BEATI QUI ESURIUNT ET SITIUNT JUSTITIAM QUONIAM IPSI SATURABUNTUR. Na další fresce umístěné mezi malbami Tomáše Akvinského a sv. Augustýna je žena držící lilii a planoucí srdce s nápisem: BEATI MUNDO CORDE QUONIAM IPSI DEUM VIDEBUNT. Posledním Blahoslavenstvím v pravé klenbě jsou dva muži vrhající kameny na muže, jehož se dotýká anděl držící kříž. U malby citát: BEATI QUI PERSECUTIONEM PATIUNTUR PROPTER IUSTITIAM QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM. Protějškem tohoto obrazu je freska anděla, který drží nápis se zněním: BEATI PACIFICI QUONIAM FILIJ DEI NOCABUNTUR nakresleným nad kůrem. Součástí obrazu jsou tři děti sedící u muže obklopeného zbraněmi. Při postupu směrem k hlavnímu oltáři je dalším výjevem v pořadí žena rozdávající chléb neoděným dětem a anděl s nápisem: BEATI MISERICORDES QUONIAM IPSI MISERICORDIAM CONSEQUENTUR. Předposledním Blahoslavenstvím je mezi sv. Ambrožem a Řehořem opět žena nesoucí kříž a otírající si obličej. U malby citát: BEATI QUI LUGENT QUONIAM IPSI CONSOLABUNTUR a

konečně poslední freskou spadající do této řady je anděl nesoucí roucho polooděné ženě s nápisem: BEATI PAUPERES SPIRITU QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM.

Dominantou hlavní lodi jsou tři výjevy ze Starého zákona nacházející se v lodní klenbě na stropě. Ve všech třech se významně objevuje opět trojka. Těmto výjevům předchází částečně poškozená malba městského znaku Pelhřimova umístěná na počátku lodi ze strany bližší hlavnímu oltáři. Následuje první vyobrazení znázorňující Noeho se ženou, jeho třemi syny a jejich ženami pohlížejíc na archu po potopě světa (viz. Foto 1). Nad ní se klene oblouk duhy, pod níž je nápis: VIDE ARCUM ET BENEDIC EUM QUI FECIT ILLUM. Ecd: 43. U skály pod duhou nápis: A TRIBUS OMNE GENUS(tj. Ze třech všechna pokolení). Prostředním vyjevením je Mojžíš, který se setkává s Hospodinem v hořícím keři na hoře Sinai (viz foto 2). U něj citát: EGO SUM DEUS ABRAHAM DEUS ISAC DEUS IACOB - exodus(tj. Já jsem Bůh Abrahámův, Bůh Izákův, Bůh Jákobův). Když pohlédneme na strop těsně před kůrem, odhalí se nám freska Eliášovy oběti, na kterou sestupuje Hospodinův oheň z nebe. Citát má znění: FECERUNTOS TERTIO 3 - REG. V:18. Součástí hlavní lodi byly také pozoruhodné obrazy Ukřižování Páně od neznámého autora, které však nejsou patrné.

Nyní můžeme přejít ke styčnému bodu tří kaplí, kde se nachází hlavní oltář zasvěcený Nejsvětější Trojici (viz foto 5 a 6). Oltář je pozoruhodný svým trojúhelníkovým tvarem, který má opět symbolizovat Boží Trojici. Ještě před druhým Vatikánským koncilem kněží sloužili mše ze všech tří stran, a tak v kostele při velké pouti probíhaly tři bohoslužby zároveň. Oltář byl posvěcen dne 11. června roku 1865 o velké pouti prelátem želivským P. Norbertem Sychravou za asistence dvanácti kněží. Téhož roku byl ještě na žádost tehdejšího exposisty Matouše Stuchla pozlacen a obnoven na náklady věnované pí. Annou Marií Paulovou. V letech 1920 byl ještě renovován mistrem Beckem z Kutné Hory.

Oltář zhotovený ze dřeva má tvar rovnostranného trojúhelníka a je tvořen třemi sloupy s pseudokorintickou hlavicí, které jsou nahoře ve svorníku spojeny korunou symbolizující Boží království. Na straně otevřené v hlavní lodi je mezi sloupy plastika stříbrného planoucího srdce, v němž je ukryt obraz Nejsvětější Trojice. Pod srdcem je reliéf Panny Marie jako královny a na spodu oltáře je umístěn svatostánek. Na západní straně u sloupů vytyčujících oltář jsou sochy andělů držících srdce a na vrcholu směřujícímu do východní kaple je socha Archanděla Michaela v přilbici, která drží meč a štít (viz foto 4).

Rozhlédneme-li se na vnitřních stranách pilířů obklopujících oltář, vidíme fresky čtyř evangelistů s jejich patřičnými atributy a u některých z nich i krátké latinské citáty. Na levém zadním pilíři je znázorněn Matouš s andělem, na pravém Jan s orlem a na levém předním pilíři vidíme Marka se lvem, jemuž oponuje Lukáš s atributem býka. Na týchž pilířích na stranách posazených kolmo na délku kostela jsou vždy v protilehlém rozpoložení vyobrazeny čtyři vůle Boha. Na levém frontálním pilíři je žena symbolizující sílu, a proto nese těžké břemeno. Naproti ní je personifikace spravedlnosti, která má zavázané oči a v rukách drží meč a váhy. Na pravém předním sloupu je žena vyjadřující mírnost naléváním vína do číše a konečně čtvrtou ctností je moudrost, které plane oheň z čela a jako atributy má zrcadlo v levé a dvě harfy v pravé ruce s otevřenou knihou položenou u nohou. V klenbě nad oltářem je znázorněno modré nebe s množstvím rozličných andělů velebících Boha hymny.

Je třeba se zmínit o dvou oltářích nacházejících se před hlavním oltářem. Levý je zasvěcen Nejsvětějšímu Srdci Ježíšova a na jeho pravé části se nachází soška sv. Antonína Padnánského s Ježíškem v ruce. Na levo je soška sv. Františka z Assisi s křížem a na vrchu oltáře vidíme oválný obrázek Jana Nepomuckého.

Po pravé straně oltáře je k pilíři uchycena kazatelna, na jejíž přední stěně je zlatá plastika Ježíše rozmlouvajícího s apoštoly a na jejím spodu jsou atributy čtyř evangelistů. Druhý oltář je zasvěcen Panně Marii a byl vystaven ke cti sv. Václava a sv. Cyrila a Methoda dělníky tabákové továrny. Na pravo vidíme sochu sv. Václava a na levo sv. Floriana, hasičiho stavení a v horní části je oválný obrázek sv. Josefa. Na pravo od oltáře je socha sv. Dona Bosca s nápisem: SVATÉMU DONU BOSCU, ZACHRÁNCI KŘEMEŠNÍKU Z VDĚČNOSTI 1935 (viz foto 3).

Sochy byly darovány P. Poislem z Vídně z útěku za záchránění ve válce.

Po shlédnutí oltářů máme na výběr prohlídku tří kaplí přímo přiléhajících k presbytáři a to severní, jižní a východní, která je pozůstatkem kaple z roku 1657. V těchto kaplích je zajímavá symbolika stvoření světa zaznamenaná do šesti obrazů, jako šesti dnů tvorby po dvou freskách, nacházejících se na bočních

stěnách kaplí. V severní kapli je to žena symbolizující naději, držící kotvu, v jižní víra s kalichem a hostií a ve východní ctnost lásky, kterou představuje žena držící planoucí srdce. Důležitým prvkem těchto kaplí jsou nejznámější čeští patroni znázornění kolem těchto ctností.

V severní kapli nad vchodem je freska krále Davida s harfou, nad nímž je okolo ctnosti naděje pěti patronů začínající obrazem sv. Zikmunda v rytířské zbroji. Vedle něj obraz sv. Vojtěcha s biskupskou mitrou a berlou, pod ním jsou andělé s nástroji jeho umučení: pádlem a třemi oštěpy. V čele kaple nad vitráží je znázorněn sv. Norbert držící Monstranci v modrobílém obleku se stuhou vedle něho andělé držící mitru a dvouramenný kříž. Na levo od něj je obraz sv. Prokopa s berlí, ničícího ďábla uvázaného na řetězc. Posledním patronem je matka sv. Damiána nad vchodem do boční lodě. David nakreslený nade dveřmi vedoucími do kaple pod řadou patronů hraje na harfu a pod ním leží otevřená kniha (citát z ž.č.66.).

Ve východní kapli za oltářem je na spodu levé strany nad oknem vyobrazen Abraham setkávající se se třemi anděly, u něhož býval nápis: VE TŘECH SE KLANÍ JEDNOMU (1. Mojžíšova kap. 18) - dnes je zašlý. Naproti němu je Jacob spící na třech kamenech. U něj vize žebříku, po němž vystupují a sestupují andělé, nad ním nápis: EX TRIBUS EST UNUS (ze tří jeden - viz. 1. Mojžíšova kapitola 28/10 - 22). Okolo ctností lásky ve středu klenby jsou z leva sv. Klement s lodí, v níž je kotva, následuje Václav modlící se k Palladiu a v čele kaple nad vitráží Nejsvětější Trojice sv. Josef s lilii v pravé ruce a rašící holí v ruce levé. Na pravo od něj je sv. Ludmila s ratolestí a Palládiem, s bílým šátkem jako nástrojem umučení a vedle ní malba Metoděje s otevřenou knihou, berlou a mitrou.

V jižní kapli (viz. Foto 15) začínáme pohledem od postranních dveří vedoucích do této kaple, kde můžeme spatřit klečícího Jeremiáše, s mřížemi na hlavě, který má přes ruku nápis: AAA DOMINE DEUS ECCE NESCIA LOQUI (Ach bože můj, neumím mluvit, neboť dítě jsem). Nad ním je opět okolo ctností víry zobrazeno 5 českých patronů, kteří jsou uvedeni sv. Vítem držícím ratolest a knihu, na které stojí kohout. Na pravo od Víta je sv. Jan Nepomucký a vedle něho nad vitráží vidíme ?????? vymítajícího ďábla z postavy ležícího muže. U nohou je anděl podávající nádobu a modlící se žena. V klenbě vedle něj je znázorněn sv. Ivan v kápi s ležící srnou a celou sekvencí uzavírá sv. Kosma s číši s lékem umístěný nad vchodem do postranní lodi. Zajímavostí této kaple je po vstupu na pravé straně votivní obrázek znázorňující Nejsvětější Trojici se stříbrnou nožičkou za uzdravení darovaný Vincenem Schmidtem z Jihlavy. Další sloup zdobí plastika se stejným námětem věnovaná za uzdravení dcery Marie I. M. Sodomkové z Vídně.

Poslední částí prohlídky jsou dvě postranní lodě, v nichž jsou umístěny jak výjevy ze života Ježíše Krista, tak plastiky křížové cesty a na straně u hlavního vchodu dva vedlejší oltáře.

Popis začneme u stropních fresek z Kristova života v pravé lodi u oltáře, kde nás uvítá freska Vyhnání z ráje. Uprostřed malby je cherub s mečem a za ním strom poznání s hadem. Na levé straně stojí Eva, na pravé Adam. Přejdeme k Zvěstování Panny Marie zobrazené nad jižním vchodem do lodě, kde Archanděl Gabriel na pravo přichází ke klečící Panně Marii. Po následném Klanění Tří králů můžeme shlédnout obraz, kde je Ježíšek obětován v chrámě Jeruzalémském. Součástí této lodě byla také lidová plastika života sv. Jana Nepomuckého, která však byla převezena na bezpečnější místo, protože je velmi vzácná.

Přejdeme do levé lodi, míjeje hlavní vchod, kde je malba dvanáctiletého Ježíše v chrámu rozmlouvajícího s učenci a postupujeme směrem k hlavnímu oltáři, kde je znázorněna další část vyjadřující vyhoštění kupčků z chrámu, Ježíš uprostřed drží provaz. Následuje freska zobrazující Ježíšovo ukřižování. V pozadí jsou obrysy města Jeruzaléma. Posledním levolodním výjevem je Nanebevstoupení Krista. Na levé části obrazu je ležící kostra se zlámanaou kosou a srpem. Kristus drží červený praporec s bílým křížem v levé a dvěma klíči v pravé ruce.

Vrátíme se na začátek vedlejší lodi ke vstupnímu vchodu, kde se nalézá jeden ze čtyř vedlejších oltářů zasvěcený českým patronům. Jsou v něm umístěny ostatky sv. Jana Nepomuckého, sv. Vojtěcha a sv. Václava. Na oltáři je obraz, na jehož horní části je Nejsvětější Trojice. Pod ním vlevo pravděpodobně Jan Křtitel a naproti němu Panna Marie. Na spodu obrazu jsou zleva nakresleni sv. Ivan (Prokop) s dlouhými bílými vousy, v pozadí hlava Jana Nepomuckého, Cyril s biskupskou berlou, Metoděj s křížem na krku, sv. Vojtěch a sv. Václav. Pod Cyrilem klečí Anežka Česká a pod Václavem Ludmila. Na patě obrazu je znak českého státu - dvouocasý lev. Na levé straně od oltáře visí obraz umírajícího Krista na

kříži. Naproti němu obraz člověka na hoře, modlícího se k Nejsvětější Trojici. Pod ní jsou dvě skupiny lidí, na levo drží praporec s nápisem Svět a na pravo má nápis Bůh a kráčí nahoru. Za zmínku stojí obraz na frontální straně prvního levého pilíře se zavražděním sv. Václava. Obraz daroval roku 1934 Msgr. Jan Pauly a pochází z roku 1889. Identicky umístěný obraz na protější straně znázorňuje Krista sejmutého z kříže v náruči Panny Marie. Obraz má stejný původ i dárce (viz štítek).

Otočíme se od obrazu a spatříme oltář svatých ostatků, ve kterém jsou uloženy ostatky 57 mučedníků. Na obraze je Kristus v Agonii a nápis: Sláva Otci, Synu i Duchu svatému (viz. Kopie 58).

Popis celého kostela ukončíme prohlídkou v hlavní lodi, kde je umístěných 12 lunet u vrcholků oblouků spojujících nosné pilíře, se symboly vztahující se k Boží Trojici. Popis začneme u prvního levého oblouku na straně bližší hlavnímu vchodu, odkud postupujeme podél lodi okolo zadních pilířů vytyčujících oltář a vracíme se po druhé straně míjeje klenební pilíře k výchozímu bodu u vchodu.

Na první z nich jsou dvě číše položené na stole symbolizující oběť s nápisem: *ROBORAT LIETICIFAT MUNDAT*. Následuje ruka držící zemi a nápis: *TRIBUS APPENDIT MOLLEM TERRA* ("Třemi upevnil tíhu země"), dvě ruce držící trojvláknový provaz: *DIFFICILE RUMPITUR* ("Nesnadno přetřhnouti"), tři věže na ostrovech: *IN TRIBUS SALUS* ("Ve třech spása"), krajina se sluncem, duhou a slovy: *UNO TRINUS*, kružítko posazené na kouly: *EXTREMORUM EXPERS* ve východní kapli, dvojitý odraz slunce v zrcadle a jezeře a citát: *EFT TANTEN UNUF* v kapli jižní, archa úmluvy se slovy: *TRIA CONTINENT* ("Tři v sobě chová"), tři bochníky chleba: *TRES SATIANT* ("Tři nasycují"), lunetka dělená dnem a nocí a nápis: *A TRIBUS VITA* ("Od tří pochází život"), člověk spící s hadem: *HAE PROTEGUT* ("Tři jej ochraňují") a posledním obrázkem v oblouku oddělujícím oltář a loď je Boží oko s hebrejskými slovy a latinským nápisem: *AE QUALIS UNDIQUE* ("Jeden a týž ze všech stran").

Poutě

Křemešník je významné poutní místo, kam se scházeli lidé z širokého kraje. Na poutích jich bylo několik tisíc z Čech, Německa i Rakouska. Původně se konalo pět poutí ročně. Byla to Malá pouť na křížovou neděli (6. neděle velikonoční), Velká pouť na Slavnost Nejsvětější Trojice, Oktáv, jenž se konal 8 dní po Velké pouti, a nakonec Svatoannenská (26.7.) a Svatováclavská (28.9.).

Na tyto poutě chodila procesí z různých měst i ze vzdáleností až 200 km, každé procesí si neslo v čele praporec s různými motivy, nosily se i sochy a svaté obrázky. Poutě se začaly konat již brzy po roku 1555, protože návštěvnost kapličky rychle rostla. Na poutě chodilo v průměru 15 - 20 000 lidí, nejvíce lidí a to přes 60 000 přišlo v letech 1832, kdy v zemi řádila epidemie cholery. Poutě byly tak navštěvované, že i za válek, komunismu a epidemií přicházelo dostatek lidí. Na poutích bylo hodně kramářů a stánkařů, jezdily sem prodávat polévku, perník, občerstvení, klobásy a jídlo. Jezdili sem už od pradávna komedianti s koňmi, povozy se zvířaty. Na Velkých poutích vše začalo v sobotu odpoledne a pokračovalo se až do odpoledních hodin dne dalšího. Na poutích je možnost si zajít pro "vodičku" ke zdejšímu prameni, čehož se dodnes hojně využívá.

Dnes se koná jen Velká pouť, kterou navštěvují stále davy lidí, až několik tisíc. Všechny stánky zde přetrvávají a prodává se v hojném množství perník, občerstvení, jídlo, svaté obrázky, knihy a hračky. Komedianti sem přestali jezdit od roku 1975, protože zde dělali výtržnosti, když byli opilí a orgán VB je navždy vyhnal. Kolotoče se dnes nacházejí v obci Sázava, ležící přímo pod Křemešníkem. Na poutích hraje hudba - místní kapela a 600-ti píšťalové varhany. Tato Velká pouť je vskutku velkolepá a stojí za návštěvu.

Pro zajímavost zde máme seznam akcí na Křemešníku z roku 1939:

Neděle a svátky: mše svatá v 9 hodin a v 15.00 požehnání

Všední dny: mše v 7.30 h

Každá 3. neděle: v 15.00 pobožnost Mírných Obětí Nejsvětějšího Srdce Ježíšova

Květná neděle: svěcení pramene dubovou ratolestí, průvod a mše sv. v 9h

Zelený čtvrtek: mše v 9h, pobožnost Zahrady Gethsemanské v 20.00

Velký pátek: svaté obřady v 8h, vystavení Velebné Svátosti na Božím Hrobě
 Bílá Sobota: v 8h vzkříšení nového ohně a mše sv., v 19.00 slavnost Vzkříšení
 Boží Hod Velikonoční: mše v 9h, ve 15.00 požehnání
 Pondělí Velikonoční: mše v 9h, ve 15.00 požehnání
 28.dubna – Malá pouť: mše v 8h, v 9h mše v kapličky v lese a svěcení
 pramene, v 10.30h kázání a mše
 12.května - Boží Hod Svatodušní: mše v 9h, ve 15.00 požehnání
 Pondělí Svatodušní: mše v 9h, ve 15.00 požehnání
 19.května - Velká pouť: v 9h kázání, mše, adorace a požehnání, mše v 5,6,7 a 8 h venku u Kalvárie a
 kázání
 23.května - Božího těla: mše a průvod Božího těla
 27.května - Oktáv : mše v 9 a 10:30 s kázáním, v 14.00 požehnání
 26.července - Svatoannenská pouť: mše v 8,10.30h s kázáním,14.00 požehnání
 29.září - Svatováclavská pouť: mše v 8 a 9h s kázáním, v 14.00 požehnání a pobožnost před ostatky sv.
 Václava
 2.listopad - Dušičky: mše v 8h v kostele a potom v kapli Mrtvých
 24.prosince - Vánoce: půlnoční mše, mše v 8 a 9h s kázáním, v 15.00 pobožnost a vánoční požehnání
 26.prosince - sv. Štěpána: mše v 9h a 15.00h vánoční pobožnosti
 31.prosince - sv.Silvestr: v 7h kázání a pobožnost na konec roku

Okolní budovy

Půdorys budov v okolí kostela připomíná podkovu, v jejímž středu kostel stojí. Vpravo od průčelí, na jihovýchod od kostela, je ambit se dvěma kaplemi. Na jihozápadním konci stojí kaple Mrtvých, na severovýchodním kaple Korunovace Panny Marie. Severovýchodně od kostela navazuje na kapli hájovna a fara, na severozápad škola. Z boku školy překvapí návštěvníka kalvárie a za ní skalka s křížem. Nakonec, na levo od průčelí kostela, je postavena vila, jež nese název „U větrného zámku“.

4. Kaple Mrtvých

má nepravidelný šestiúhelníkový tvar. Směrem ke kostelu je obráceno členité polokruhové okno. Pod střechou je zabudováno ještě jedno malé polokruhové a jednoobdélníkové okénko. Plechovou střechu kaple zdobí na špičce jednoduchý kříž. (viz. Kopie 49)

Kaple byla postavena ve stejné době jako ambity a opravována nejprve roku 1939, 1954, roku 1957 byla pokryta novou střechou,další oprava je z roku 1964, naposledy v roce1968 a dnes je již opět částečně po rekonstrukci interieru, včetně všech Bílkových plastik a obrazů.

Do kaple se přichází z ambitu. Na levo od vchodu stál oltář, který se momentálně také rekonstruuje. Naproti vchodu můžeme vidět náhrobek s ostatky poustevníka Jiřího Mrňávka (viz.Kopie 50), který zde zemřel r. 1676. Ostatky byly nalezeny r. 1933 poblíž sochy na jihovýchodní straně kostela, na místě, označeném deskou s křížkem. O tomto posledním poustevníkovi se vypravuje následující pověst:

Když se roku 1618 rozpoutala v Evropě třicetiletá válka, přitáhly do našeho kraje pluky švédských vojsk a strašlivě drancovaly vše, co jim přišlo do cesty. Měly výhodu, protože jim pomáhal vlastizrádce, bývalý pelhřimovský rychtář. Lidé utíkali ze svých domovů a schovávali se, kde se dalo. Nejčastěji hledali útočiště v lesích. Jedním z uprchlíků byl i konšel Matěj Chejstovský, kterého v křemešnických lesích přepadli loupežníci. Ti ho zmlátili do bezvědomí, a tak, když se probрал z mrákot, z vděčnosti za svůj život se zavázal postavit na tomto místě kostel. Vrátil se domů, aby své rodině vypověděl vše, co se mu přihodilo, ale i když zdáli bylo vidět celé město v plamenech, jeho dům zůstal neporušen. Nastal čas splnit přísahu a postavit kostel. V té samé době se v křemešnických lesích potloukal jakýsi cizinec, voják. Byl těžce raněn na rameni a na jedné noze. Když našel zázračnou studánku a omyl se v ní, usnul. Zdál se mu strašlivý sen, že se spojil se švédy. Nemohl to už vydržet, probudil se a umínil si vše napravit. Když se zotavil díky léčivé vodě, vydal se na vrchol Křemešníka, kde spatřil téměř dostavený kostel. Spatřil Matěje Chejstovského a jeho pomocníky. S pláčem se k nim přiblížil a prosil o odpuštění a vyslyšení se slovy: „Jsem Jiří Mrňávek, pelhřimovský rychtář, který zavinil to hrozné neštěstí.“ I vyprávěl jim jak se Švédy,

kteří ho podplatily, avšak špatně, utekl a pomáhal jim okrádat lidi v okolí. Bylo jim to však málo a ztloukli ho. Když pak byli u Chvojnova? přepadeni císařským vojskem, dali mu to za vinu a uchystali popravu. Ale Jiří Mrňávek jim utekl. Po nějakém čase skončil v čele loupeživé tlupy, která drancovala široké pelhřimovské okolí. Jednou také přepadli vozy s obilím, jedoucí z Rychnova do Řečice. Doprovodná čeládka je však pořádně pošramotila, i on právě utřil pořádnou sečnou ránu do ramene a do nohy. Bývalý rychtář měl štěstí, že se to stalo v noci a on mohl nepozorovaně utéct a schovat se, jinak by ho jistě zabili. Ale po tom všem se už nemohl vrátit do města. Prosil však, aby si mohl u Křemešníka zřídit poustevnu. Zde pak až do smrti chtěl své hříchy oplakávat a u kostela sloužit jako kostelník. A tak přeci jen dostal ten bývalý rychtář a strašný lupič nakonec milost. Městskou radu dovedl ke skalní jeskyni s jedlím, u které své tlupě velel. Odevzdal jim spousty drahokamů, skvostů a peněz, které vrátil majitelům a nebo je nechal na radnici v Pelhřimově. Dlouhá léta pak sedával u své poustevny a zvědavým poutníkům vyprávěl o svých hříších a o tom, jak se obrátil na poctivou cestu. A není divu, že to mnoho lidí dojímal.

Lidé putovali k zázračné studánce, začaly se konat poutě. Tento poslední poustevník však roku 1676 zemřel a byl pochován vedla kostela.

Celou kapli bohatě vyzdobil plastikami roku 1904 secesní sochař František Bílek. Prostor nad kamenným oltářem zdobí velká poloobalná lakovaná plastika anděla držícího v rukou nádoby. Součástí této plastiky jsou také dvě menší – levá znázorňuje ženu natahující ruku k ležícímu muži a pravá ženu v objetí muže. Po obvodu této plastiky je nápis: „žalm 6: Světlo věčné ať jim svítí, vstane bratr tvůj a já jej vzkřísím.“ Nad oltářem je další Bílkův nápis: „14,3 ap blahoslaveni umírající v Pánu“. Nad ním je výklenek s lakovanou kruhovou plastikou Panny Marie, za ní je v pozadí kříž. Tatáž nelakovaná plastika zkrášluje levou stranu kaple. I v pravém výklenku nás okouzlí nelakovaná kruhová plastika ženy. Nejkrásnějším, nejpozoruhodnějším a zároveň nejmenším dílem, které skrývá tato kaple od Františka Bílka je malá kropenka vpravo od dveří (viz. Kopie 51). Celá plastika znázorňuje, jak se Ježíš Kristus chce napít. Pravou rukou si nabere vodu. Svěcená voda se dává právě do této ruky, která tvoří svým tvarem nádobu.

5. Ambity

byly postaveny pravděpodobně r. 1726. Byly však také mnohokrát opravovány – např. v letech 1939, 14. 8. 1948 byly vydlážděny žulovými kostkami namísto cihel a navíc zasazeny schody do hlavního vstupu, 1954 sem byly dány troje nová vrata. Z plánované opravy roku 1957 máme zaznamenány finanční problémy, protože odhadovaná cena opravy ambity byla 50000 Kčs, po odmítnuté nabídce první firmy za 70000 Kčs byla zvolena nabídka za 52000 Kč, a tak se nově pokryly střechy ambity i obou přilehlých kaplí. Později byly ještě opravovány v letech 1968, 1969, 1985. Z jihovýchodní strany jsou plně zděné se třemi vchody. Na straně ke kostelu jsou otevřeny na sloupech osmiúhelníkového tvaru (viz. Foto 7). Dříve jsme zde mohli spatřit obrazy „Ze života Panny Marie“ od Josefa Neumanna z Kunžaku, z roku 1871. Bývalo jich zde 27 (viz. obrazy 16 – 42). Protože se zde však velmi poničily musely být sundány a to nejspíše v osmdesátých letech dvacátého století. Dnes jsou uloženy v depositáři kostela Sv. Bartoloměje v Pelhřimově a čekají na zrestaurování. Opravovány byly již dříve Dr. Tatzauerem, protože nebyly peníze na opravu, a to v roce 1941. Dva z nich se již podařilo renovovat.

6. Kaple Korunovace Panny Marie

vypadá velmi podobně jako kaple Mrtvých a pochází zřejmě ze stejné doby. Má také plechovou střechu a na špičce jednoduchý kříž. Ze strany ke kostelu je také velké poloobloukové členité okno a nad ním nad římsou obloukového tvaru momentálně neprosklené oválné okno. Z venkovní strany kaple jsou na každé straně pod střešní římsou slepá polooblouková okna. Rekonstruována byla jako ostatní objekty v letech 1939, 1954, 1963 a 1968. Momentálně se také opravuje. A tak jako byly dříve Panně Marii zasvěceny obrazy v ambitech, je jí dnes zasvěcena tato kaple. Dříve tomu tak nebylo, byla zasvěcena Nejsvětější trojici.

7. Hájovna

pochází pravděpodobně z konce devatenáctého století. Má dřevěné dveře, směrem ke kapli tři, od ní

dvě členěná obdélníková okna s dřevěným rámem. Střecha je kryta eternitem.

8. Fara

dosedající těsně k hájovně a na druhé straně k bývalé škole, vyrostla ve stejné době jako ostatní jmenované budovy. Je postavena do tvaru písmene L. Dřevěné dveře jsou umístěny v rohu spolu s malým okénkem. Na kamenné desce se píše: *V letech 1902 – 1907 zde působil p. Fr. B. Vaněk, zakladatel kazatelny, tvůrce idyly Na krásné samotě.*

Směrem k hájovně jsou ode dveří tři okna, ke škole pouze dvě okna, stejného tvaru a rozměrů jako u hájovny a školy. Střecha je opět kryta eternitem. Fara dříve sloužila pro přespávání kněží, v dnešní podobě ji tu mohou návštěvníci vidět od roku 1878.

9. Škola

Nad vstupními dveřmi zasazenými v kamenném portálu je podlouhlé okénko a deska s nápisem: *Dům ThDr Šimona Bárty, biskupa Č. Budějovického.* Na každé straně jsou tři okna, střecha je kryta též eternitem. Dnešní budova byla postavena koncem 18. stol. Základní kámen byl položen po stržení staré roku 1844 Škola zde fungovala nejdříve jednotřídní, od roku 1878, nebo 1893 byla povýšena na dvojtřídní. Začátkem dvacátého století zde od roku 1899 vyučoval pan řídící Josef Zahálka, o kterém vypráví kniha *Na krásné samotě* od Fr. B. Vaňka. Škola však byla roku 1935 pro nedostatek nových dětí zavřena. Ty totiž začali chodit do nově vznikajících obecných škol v okolních vesnicích. Dům byl roku 1939 opravován.

Další zajímavostí jsou sluneční hodiny před školou a farou. Sestrojeny jsou ze tří kovových kroužků, uprostřed nich je kovová tyč s kuličkou, která za slunných dnů ukazuje čas. To vše se tyčí na kamenném sloupku. Postavil je zde původně pan Komárek z Pelhřimova v polovině 18. stol., obnoveny byly roku 1879, jak hlásá vytesaný nápis na kamenném sloupku. Roku 1963 byly prý hodiny neznámým člověkem zničeny, orgán VB však vyšetřil, že se to stalo samo.

10. Kalvárie

Na západní stěně Bártova domu můžeme vidět Kalvárii, přivezenou kdysi z Pelhřimova. Dnes je zde ukřižovaný Ježíš, po jeho stranách další dva odsouzení. Bývaly zde ještě postavy Panny Marie a sv. Jana Evangelisty, které jsou dnes provizorně uloženy ve škole. Postavy jsou namalovány na plechových deskách. Za toto barokní dílo byl roku 1939 akademickým malířem R. Uherkem přimalován po opravě Jeruzalém. 7. 9. 1941 se na dalším malování podílel ještě akademický malíř Ondráček, 15. 8. 1942 je tato restaurace dokončena. Ten zde však dnes již také nenajdeme. V roce 1939 zde bylo ještě domalováno pozadí.

11. Skalka s křížkem

Tento symbol Křemešníka spatříme brzy půjdeme-li od kalvárie severozápadním směrem, jakoby pryč od kostela.

Asi bychom vám měli nejprve povědět, jak se sem prý ta skalka vůbec dostala. Kdysi se jedna bohatá paní vyléčila křemešnickou zázračnou vodičkou. Za tuto pomoc darovala do kostela jako poděkování veliký stříbrný svícen. V noci sem však přišel zloděj. Vzal svícen a chtěl utéci do lesa. Ale s každým jeho krokem se stával svícen těžším a těžším. A tak jej zloděj nedaleko kostela postavil, aby si odpočinul. V tu chvíli se však svícen proměnil v těžký kámen. Lidé pak mohli ze skalky vidět daleko, ale jen chvíli, protože okolní buky vyrostly rychle a utajily tak okolní krásu. Odkryli ji snad jen klempíři, kteří při opravě věže kostela prý viděli i věže Prahy.

O této vyhlídkové skalce se vypráví ještě jedna pověst, snad ještě líbivější než ta minulá:

Snad kvůli ní totiž podnikla nejedna dívka na samý vrchol hory putování. Vyleze-li totiž na skalku za školou dívka bez cizí pomoci a pomodlí se, do roka se vdá. Prvně si tak přivolala ženicha jakási pelhřimovská měšťanka a z vděčnosti prý nechala postavit na vrcholu křížek.

12. „U větrného zámku“

Posledním domem v „podkově“, na levé straně od průčelí kostela, je vila, jež nese tento pohádkový název. A pohádkově také vypadá (viz. Kopie 45). Nechal si ji zde postavit sochař J. Šejnosta se svým synem po první světové válce, okolo roku 1935, jak ukazuje nápis na vstupním kamenném portálu, vedoucím do zahrady. Veliké vstupní dřevěné dveře jsou ozdobně kované. Zděné oplocení zahrady je také neobvyklé, kamenná zídka, která je svrchu chráněna taškami. Ve dvou rozích směrem na severozápad jsou věžičky ze stejných materiálů. Vilu chtěli Němci hned roku 1941 nechat zbourat, avšak nestalo se tak.

13. Ostatní domy na Křemešníku

Opodál jsou na Křemešníku ještě další tři budovy – dvě vily a hotel. Navíc je zde také rozhledna.

Dříve zde byla vesnice, dokonce se třiceti šesti obyvateli, žijícími v šesti domech, se školou, kostelem, hospodou a myslivnou Korce. Původně zde byla také založena pošta dne 1. 3. 1904, kterou také vedl pan Josef Zahálka.

Původně byla zdejší restaurace malou hospůdkou, v letech 1930 - 1940 ji přebudoval tesařský mistr pan Veselý na velký srubový hotel. 1. 12. 1950 byl však například hotel zrušen, dnes je restaurace opět denně otevřena, poskytuje teplá jídla i ubytování, v zimě je zde i možnost využití nedalekého lyžařského vleku.

Další dvě vily vybudoval na Křemešníku tentýž stavitel. Dnes jsou obydleny (Jedna z nich panem kostelníkem Hánou), dříve zde bývala pošta a dešťoměrná stanice. Poslední zajímavostí je kovová rozhledna s půvabným jménem Pípalka, jež zdědila po panu Pípovi. Zkonstruována byla roku 1993, na místě původní dřevěné, hned z několika důvodů: na přání turistů, k využití pro armádu a policii ČR a také jako nosič antén. Dnes je stále užívána armádou, pro turisty je každodenně přístupná, musíte však při jejím výstupu zdolat 205 schodů.

ENGLISH RESUMÉ:

In June 2001 a group of six students of our school completed a research on one of famous places of pilgrimage in the Czech Republic - Křemešník. We were especially interested in the history of the church and other buildings, particularly in the present state of the church as well as in the description of its interior and exterior. The most remarkable sight is a miraculous spring with a chapel of St. John the Baptist. The main of our research is to issue a publication about Křemešník. According to a legend, the chapel was built in the year 1555. In 1651 - 1652 it was rebuilt in the Baroque style at the expense of town Pelhřimov. In the years 1710 - 1720 it was rebuilt to a Baroque church, the Church of the Holiest Trinity. In the year 1750 it was repaired and since then the appearance of the church hasn't changed. In the years 1902 - 1907 a writer dean Vaněk worked in the area of Křemešník as an administrator. He remarkably participated in the repairs of the church.

Monsignor František Bernard Vaněk (* 15.7.1872 Stádlec u Tábora, +1.4.1943 Dachau u Mnichova).

Stal se symbolem kraje pod Křemešníkem. Po vysvěcení na kněze byl v letech 1902-1906 kaplanem na Křemešníku a v Pelhřimově, později od roku 1907 pelhřimovským děkanem. Vynikající kazatel, mecenáš umění, podporovatel sportu ve městě, zakladatel Chrámového družstva pro celou tehdejší ČSR, spisovatel, vlastenecký kněz. Pro svůj vlastenecký a protinacistický postoj byl v roce 1942 odvezen Němci do koncentračního tábora v Dachau, kde po těžkých útrapách zemřel na zápal plic.

Dr. Josef Tatzauer - zakladatel Matice křemešnické spolu s F.B. Vaňkem, prováděl rozsáhlou publikační činnost pro Matici křemešnickou. MK se zasloužila o údržbu objektu Křemešník, v prostorách tohoto poutního místa se Tatzauer zasloužil o pořádání seminářů a duchovních akcí

Jan(.Don) Bosco - se narodil 16. srpna 1815 v Becchi v Turíně. Jeho otec zemřel, když mu byli dva roky.

Matka ho vychovala ve veliké chudobě. Roku 1841 přijal kněžské svěcení a potom se věnoval hlavně výchově nejzanebanějších hochů v Turíně. Roku 1846 založil první oratoř sv. Františka Salezkého. Od roku 1859 začal organizovat kongregaci saleziánů Dona Bosca. Také založil sdružení sester panny Marie pomocnice (r. 1872).

Saleziáni Dona Bosca pracují ze všech sil při výchově zanedbané mládeže. vzorem všech Saleziánů byla a zůstala vynikající osobnost jejich zakladatele Dona Bosca. Až do konce Boscova života se na jeho modlitby dějí zázraky.

Zemřel 31. ledna 1888. Byl pochován v saleziánském kostele ve městě Turín, ve kterém celý život působil. Papež Pius XI. svatořečil velkého zakladatele řádu 1. dubna 1934